

UDDRAG FRA

Fromhed og verdslighed i middelalder og renaissance.

Festskrift til Thelma Jexlev.

Red. Ebba Waaben et al. Odense Universitetsforlag. 1985.

XVI + 268 s.

Boel Jensdatters skæbne

Godsejernes sigt og sagsfaldsret i 1660'erne

Birgit Løgstrup

Søndag middag, den 30. juli 1665, stod Boel Jensdatter med alle sine ejendele, tung og træt på Amagerbro. Hun skulle med Anders Rasmussen Ladefogeds skude fra København til Fjellerup og videre til sine forældre i skovhuset Krusborg under Gessingholm gods. Det var Søren, Anders Ladefogeds søstersøn, som havde lovet at tage hende med for 1 rdl. i færgeløn. Udover de 5 sejlfolk, alle fra hendes hjemegn, skulle også to studenter og en mand fra Randers med skibet. Dem kendte hun ikke.

Det var en fin sejltur i smukt magsvejr, hvor sejlene var sat. Det var altså ikke vejrets skyld, at Boel blev utilpas. Hun gik nederst i skibsrummet og fødte her ved middagstid mandag ud for Fjellerup et levende drengbarn med hvidt hår og negle. Hun faldt i besvimelse og afmagt, og da hun vågnede, lå drengen død ved siden af hende. Så svøbte hun ham ind i sit hvide linnedforklæde og lagde ham ned i skrinet til sine ejendele. Da skibet lagde til i Fjellerup havn mandag aften, sagde hun til skibsfolkene, at hun ville gå i land og leje en vogn hjem til Gessing og så komme tilbage og hente sit skrin. Men hun kom ikke tilbage.

HVAD GIK DER FORUD

Hvem var denne Boel Jensdatter? Hun var datter af pottemager Jens Christoffersen i Krusborg. Hans fæstehus med en landgildeydelse på 1 td. 2 skp var i 1647 blevet købt af Gessingholms herskab, den holstenske greve Christian Rantzau. I 1656 var Boel rejst til København for at tjene. Måske var de efterfølgende uroligheder i 1658 og 1660 skyld i, at hun først i 1662 kom hjem på et 14-dages besøg. Hun skulle da samtidig med besøget trende et stykke lærred til sin madmoder, Maren Andersdatter i København.

Året efter fik hun en mere selvstændig plads hos enkemand Peder Haagensen i Gråbrødrestræde, som var tysk og dansk skolemester og tillige regnemester. Enkemanden havde da lejemaal med hende. Men da hun et fjerding år senere fortalte

ham, at det havde fået følger, skaffede han hende fra sig lige før påske efter 5/4 års tjeneste. Hun fik så plads hos tømmermand Anders Benzen fra påske til Sct. Olufs sigt, da hun besluttede at rejse hjem. Efter eget udsagn var hun da kun 6 måneder henne med barnet, som hun fødte på hjemrejsen.

HVAD DER SIDEN HÆNDTE BOEL JENSDATTER

Da Boel var kommet i land i Fjellerup, gik hun op til en kvinde, hun kendte i byen, og blev der natten over. Næste morgen lejede hun en vogn for 10 skilling og lod sig køre hjem til forældrene i Krusborg. Her fortalte hun alt, hvad der var sket. Forældrene fandt det ikke tilrådeligt, at hun blev i Krusborg, men lod hendes brøder Simon og Niels Pottemager i Gessing køre hende til mosteren Sidsel Simonsdatter, der var gift med Per Due i Mejlby i Støvring herred. Her lå hun syg nogle uger, men kom dog på benene igen. Så var hun atter hjemme på et kort besøg. Denne gang til fods, hvor hun blev fætget over fjorden til Hollandsbjerg i Ørsted sogn. Men de tutde øjensyngt ikke beholde hende hjemme og sendte hende op til en svoger, Per Skrædder i Aalborg. Hun blev der ikke længe og vendte atter hjem og tog hemmeligt ophold snart hos forældrene, snart hos en anden svoger Anders Smed i Gessing. Fortmødentlig var det faderens hverv som pottemager, der har givet familien dette vidtforenede net af kontakter, som Boel nød godt af.

Hvorfor denne flugt? Efter Christian IV's reces kunne Boel blive dømt for at have ombragt sit barn, og straffen herfor var henrettelse med efterfølgende anbringelse af hovedet på en stage til skræk og advarsel for alle. Recessen II—5—1 fastslog med forordningen af 31. marts 1635 som kilde:

»Såfremt noget letfærdigt kvindfolk vorder med barn og med sin barnefødsel lønlig og i dølgsmål omgås, og samme barn botte bliver eller påskydes død at være født, da efterdi samme kvindfolk ikke have begæret at bruge ordentlige af gud den almægtige beskikkede middel, som sig fostret udi sådanne tilfælde kunne betjene, skal hun ikke bedre agtes end den, som sit foster med vilje haver ombragt.«

Og Boel Jensdatter var et letfærdigt kvindfolk. Hun var jo blevet gravid uden at være gift. Havde hun ikke ombragt sit barn, så havde hun dog født det i dølgsmål ombord på skibet uden at åbenbare det for nogen, og uden at bruge jordemoder. Og de handlinger blev takseret ens. Hendes forældre fandt det derfor rådeligst at holde hende skjult. Der var al mulig grund til ængstelse.

EFTERSØGNINGEN

Straks efter Boel Jensdatter var gået i land, satte skibsfolkene en eftersøgning i gang. Fødslen var øjensynligt ikke foregået så hemmeligt, som hun troede. Som den ene ejer af skibet, Niels Jensen, skrev til godsforvalteren på Gessingholm den 1. august 1665.

»Skibsfolkene mistænkte hende vel og fandt tegn efter hende. Dog så ledte de alle vegne og slog hendes skrin op og fandt barnet i skrinet liggendes, som nu står i skuden ved Fjellerup strand, hvilket jeg eder så lønligt lader vide. Hvad I derudi vil lade gøre, råder I for at ville vel gøre og lade mig vide nogen besked derom tilbage.«

Det fremgår også af brevet, at skibet skulle sejle allerede samme aften, og at det skulle have træ og nogle breve med fra godset. Men med selve sagen — Boel Jensdatter — havde godsforvalteren Hans Hansen ikke i sinde at foretage sig noget. Skrinet og barnet blev da sat op i Fjellerup kirke, og skibet sejlede tilbage til København.

FÆNGSLING

Niels Jensen havde en medreder, Anders Rasmussen i Heggedal, der tillige var ladefoged hos Morten Schinkel på Østergaard. Han lod sig ikke binde af Gessingholms afvisende holdning, men holdt øje med Boel Jensdatters færden og fik hende tilsidst pågrebet den 17. februar 1666 hos Anders Smed i Gessing. Men hvor skulle han gøre af hende? Der var intet fangehul på Østergaard. Han spurgte da forvalter Hans Hansen, som samme dag var på besøg på Østergaard sammen med forvalteren fra Vedø, om han måtte låne Gessingholms jern. Svaret var da først nej. »Det kommer ikke os ved med denne kvinde«. Men han fik dog tilladelsen på den betingelse, at han ikke ville føre fangen ind på Gessingholm.

Næste dag var flere forvaltere fra egnens godser forsamlede på Gessingholm. Da de sad i Hans Hansens kammer, kom Anders Rasmussen ind og bad:

»Hans Hansen ville gøre vel og låne ham tårnet til hende, så og folk at tage vare på hende, desligste og unde ham kost til hende. Hvad det skal koste, skal jeg eder betale og holde eder skadesløs udi alle måder, så I ingen skade skal lide.«

Og derpå rakte han Hans Hansen sin hånd og Jens Simonsen, forvalteren på Vedø, og andre tilstedeværende forvaltere lagde deres hænder derpå. Hans Hansen blev dog hurtigt klar over, at han var blevet narret, og forsøgte at nå en mindelig ordning med Anders Ladefoged. Men uden resultat. Som han skrev i et brev den 7. marts, formentlig til grev Rantzau:

Med Anders Ladefoged og den kvinde holdes ingen afskeder. Gør mig helt ondt, at de således vil fixere en. Jeg unødigt vil have med den god mands tiener at bestille «

PROTEST MOD FÆNGSLINGEN

Boel Jensdatters far, Jens Christoffersen i Krusborg, der samtidig var pigens værge, protesterede mod fængslingen i et brev af 6. marts 1666 til de to skibsejere med følgende relevante spørgsmål:

»Af hvad myndighed og hvad lovlig bevislig årsag I har haft til at lade min datter Boel Jensdatter fængslingen anhefte og hensætte lade på Gessingholm, hvor hun nogle uger haver siddet.«

Der blev sendt to beskikkelsesmænd afsted med brevet, og de skulle medtage Anders Rasmussens svar. Denne havde bedt Christen Olufsen om at være hans fuldmægtig i sagen. Men hans medreders søn, Jens Nielsen, ville ikke udgive nogen

Løvenholm, fangehullet

fuldmagt. Iøvrigt stod Anders Rasmussen for at sejle træ til København til kongens brug. Han var altså i kongens tjeneste, påstod han. Den måtte gå forud for alt, og sagen måtte afvente hans tilbagekomst. Udflugter! De to beskikkelsesmænd var også hos Jens Nielsen i Mogenstrup. Han var ikke hjemme, men moderen lovede, at han straks skulle afgive erklæring. Disse oplysninger blev givet som et fuldt tingsvidne af 8 dannemænd på Gessingholm birketing onsdag den 4. april 1666.

HVEM SKAL REJSE SAGEN?

Nu var der et offer, barnet, der var flyttet op i Fjellerup kirke. Der var også en formodet barnemorderske, Boel Jensdatter, i tårnet i Gessingholm. Men hvem skulle rejse sagen? Skibsejerne mente tydeligt, det tilkom Gessingholms ejer - det var efter Christians Rantzaus død i 1663 hans søn Ditlev Rantzau. Han opholdt sig på godset Breitenburg eller Bredeborg i Holsten, men på hans vegne fungerede godsforvalter Hans Hansen, Tjørntved.

Efter skibsfolkernes opfattelse var Gessingholm Boel Jensdatters værneting, da:

- 1) hun var opdraget på Gessingholms stavn
- 2) hun var blevet pågrebet der
- 3) forældrene var fæstere på godset og endelig
- 4) hun var jo sat i fængsel i godsets tårn

Gessingholm havde som andre adelige godser sigt og sagefaldet, d.v.s. pligt til at rejse tiltale og ret til at indkassere bøder. Det var dog hævet over enhver tvivl, at det ikke ville være noget indbringende foretagende at føre denne triste sag mod Boel Jensdatter.

Hans Hansen ville ikke have med sagen at gøre, men fremførte, at Boel Jensdatter ikke var kommet i land på Gessingholms grund, men i Fjellerup sogn Nørre herred, hvor de fleste gårde hørte under Østergaard. Boels far, Jens Christoffersen, var fæstehusmand under Gessingholm og som sådan i godsets værn. Hans interesse var i hvertfald ikke at få datteren retsforfulgt. Lå dette hensyn bag godsforvalterens afvisende holdning, eller var det rent økonomiske afgørende?

Medejeren af skuden, Niels Jensen, Mogenstrup, fra hvis hånd vi har det første vidnesbyrd om begivenhederne, havde frafaldet sagen, formentlig fordi hans herskab på Gessingholm ikke ville påtage sig retsfølgelsen.

Den anden ejer, Anders Rasmussen, ladefoged på Østergaard, kunne ikke på egen hånd gennemføre sagen mod hende. Som han sagde den 18. februar i Hans Hansens kammer på Gessingholm:

»Har jeg ikke værelse mod mig selv hende at forsvare. Førend jeg og mine folk skal lide for, at vi førte hende til Fjellerup, skal jeg hellere føre hende til det sted, hun blev medtagen« (altså tilbage på Amagerbro i København).

Anders Rasmussens foresatte, ejeren af Østergaard, Morten Schinkel, skrev i et brev af 25. maj efter retssagen:

»Og ikke haver jeg hørt af lovkyndige, det min tjener kan tilkomme med hende om hendes gerninger at procedere.«

Ligeledes afviste han selv at kunne pålægges at føre sagen:

»Og ikke jeg er for min person så lovkyndig, at sagen mig noget kunne tilkomme, så vidt min ringe øvrighedsmyndighed sig strækker, efter som intet gerningen derunder er sket, ej heller dræberen derunder greben.«

Alle lokale øvrighedspersoner afviste således at rejse sig mod Boel Jensdatter.

Anders Rasmussen henvendte sig til den kongelige amtmand, men denne ville heller ikke have med sagen at gøre. Det var endnu ikke muligt i praksis at operere med en offentlig påtalemyndighed.

I stedet ansøgte Anders Rasmussen den 26. marts 1666 kongen om at pålægge Gessingholms ejer at rejse sag mod Boel Jensdatter. Ansøgningen blev fulgt op af en bøn om at blive holdt fri for ansvar, hvis kvinden skulle slippe fri eller dø i fængslet uden at have fået sin straf. Ja, at ansvaret i så fald heller ikke måtte overføres på skibsejernes koner og børn, hvis de selv skulle falde bort i denne farlige tid. Altså blot en påpegning i barokkens svulstige stil af, at skibsejerne havde gjort deres pligt i.h.t. sørettens §26 (denne nævnes dog ikke) og anmelde drabet til rette øvrighed.

Supplikken var underskrevet »Eders kongelige majestæts allerunderdanigste undersætter søfarende folk ved Fjellerup: INS og Anders Rasmussen, e g h,« d.v.s. med egen hånd. INS var identisk med Jens Nielsen, Mogenstrup, søn af den tidligere omtalte fæster og birkefoged på Gessingholm. Da godset, som anført, ikke ville gå ind i sagen, ses Jens Niensens iver også at være kølnet. Han frafaldt straks sin underskrift på supplikken og vidnede til tinge, at »den som havde skrevet INS, havde skrevet som en skielm, om han havde skrevet det i hans navn«.

Det er således tydeligt, at Anders Rasmussen var den aktive udfarende kraft mod Boel Jensdatter — han fik hende sat fast og sørgede for, at retssagen gik sin gang. Thi kongen reagerede prompte med et påbud til grev Ditlev Rantzau den 31. marts — ansøgningen var dateret den 26. marts — om at undersøge sagen og retsforfølge den ved sædvanlig lands lov og ret, som forsvarlig eragtes kan. Altså et påbud om, at den patrimoniale påtalemyndighed — godsejerens sigt — skulle træde i kraft.

Der er iøvrigt det interessante ved sagens administrative gang, at nok var påbuddet stilet til greven, men da det var et resultat af en supplik, udleveredes det til ansøgeren. Det var så Anders Rasmussens opgave at få det kongelige påbud forkyndt for greven. Det gjorde han gerne, da det var i overensstemmelse med hans egen interesse i sagen. Og kongen sparede forsendelsesomkostningerne! Vi er — lige efter enevældens indførelse — endnu i en periode med en svagt udviklet offentlig administra-

tion. Anders Rasmussen sendte da den 3. april to personer fra Fjellerup ud på Gessingholm for at aflevere det forseglede kongebrev til godsforvalter Hans Hansen i grev Rantzaus fravær. Godsforvalteren bad dem svare Anders Rasmussen, at han nok skulle melde ham kongebrevets indhold, og hvis det var nødvendigt sende det med ilbud til Breitenburg eller med posten, om det så skulle koste ham 10 rdl.

HVILKET FORUM?

Nu havde kongebrevet pålagt Gessingholm at rejse sagen, men det sagde intet om, ved hvilken ret sagen skulle føres. Gessingholm havde eget birketing og formodentlig ventede man, at sagen ville blive rejst her. Men godsforvalteren anlagde sagen for Nørre herreds ting for herredsfoged Peder Sørensen i Skindberg den 10. maj 1666 — 5 uger efter kongebrevet var blevet forkyndt på Gessingholm. Det er ikke muligt at se af det bevarede kildemateriale, om sagen også har været forelagt for godsejeren, Ditlev Rantzau i Holsten. Det var dog en sag af betydelig konsekvens — også økonomisk for godset. Og greven vides at have set meget nøje på omkostningerne ved godsdriften på Gessingholm.

Efter første retsmøde den 10. maj sendte herredsfoged Peder Sørensen den 14. maj et brev til Hans Hansen, hvori han afviste at have noget med sagen at gøre:

»Med denne fange, hvilket udi ringeste måder mig slet intet vedkommer at dømme på. Hvorfor jeg vilde ladet Eder vide, at I ikke skulle gøre bekostning her til tinget så lang vej at rejse. Thi hendes dom vil falde udi birket eller og udi Hald herred. Nørre herred er ganske fri for den sag. Tingsvidnet kan Hans Hansen lade hente på fredag. Men vil I endelig have dom, så kan jeg det ikke nægte. Men så bliver det en hensendelse til Eders birketing. Men ved Gud ikke andet.«

Måske var godsforvalter Hans Hansen en større jurist end herredsfoged Peder Sørensen. For han gravede søretten af 9. maj 1561 frem og henviste til dennes kapitel 26, der pålagde skibsfolkene at holde en eventuel manddræber til stede og overdrage ham til lensmanden, »at som de først til lands komme. Han *der* undgælde sin fortjente løn efter sagens lejlighed«. Det fortolkede Hans Hansen sådan, at sagen skulle rejses på det ting, som landingsstedet hørte ind under. Og Fjellerup hørte under Nørre herred. Påtalepligten lå ifølge søretten hos amtmanden, som lensmandens efterfølger, men det havde kongen jo med sit missive pålagt Gessingholm. Dette er baggrunden for at sagen mod Boel Jensdatter føres af Gessingholm herreds ting.

DOM OG DELE OVER BOEL JENSDATTER

Efter at diverse tingsvidner var fremført på Nørre herreds ting torsdag den 10. maj af Hans Hansen på grev Ditlev Rantzau's vegne, nedlagde han sin påstand:

»Boel Jensdatter i.h.t. Christian den IV's reces 5 kap. 1 og 2 at lide på hendes liv ved skarpretteren og hendes hoved afhugges og sættes på en stage andre til afsky og eksempel«.

Som bevis kunne Hans Hansen henvise til kongebrevet og Boels egen tilståelse. Dagen før retssagens start den 9. maj havde han fået 4 mænd udmeldt på Gessingholm birketing til at optage forhør over Boel, som nu havde siddet lænket i Gessingholms tårn under stadig bevogtning i 10 uger og 6 dage siden den 17. februar. Foruden de 4 udmeldte mænd var godsforvalteren og sognepræsten til Koed og Nimtofte sogne, hr. Jens Madsen, til stede.

I disse mænds påhør fortalte Boel løs og fri fra sine lænker om sørejsen, fødslen, hendes barnefader og tjenesten i København og hendes videre færd, indtil hun blev sat i tårnet. Hun tilstod at have mærket liv inden fødslen, ligesom barnet var levende født. Hun tilstod derimod ikke at have dræbt barnet, men det lå dødt ved siden af hende, da hun kom til sig selv efter besvimelsen. Hun havde ikke fortalt til nogen, hvad der var sket, før hun kom hjem til sine forældre. Denne tavshed gik omhyggeligt igen i alle versioner af hendes bekendelse. Derfor kunne paragraffen om ugifte kvinders fødsel i dølgsmål anvendes. Forbindelsen mellem den hemmelige fødsel og barnets død blev uden videre lagt moderen, den letfærdige kvinde, til last. Mod denne anklage skulle Boels far, fæstehusmand Jens Christoffersen forsvare sin datter. Han satte ind både formelt og reelt. Kritiserede sagens forhaling og at Anders Rasmussen, den reelle modpart, ved vrang, d.v.s. urigtige oplysninger havde erhvervet det kongebrev, der havde sat retssagen igang. Sagen burde bevises ved vidner og synsforretninger. Hvor var de vidneudsagn fra skipperen og hans folk om barnekrig, som kunne bevise., at Boel *forsætligt* skulle have myrdet sit barn.

Desuden angreb han dølgsmålssynspunktet. Boel var ene kvinde ombord. Der var ingen kvinder, hun kunne åbenbare sin barnenød for eller bagefter kunne have forklaret, hvordan det var gået til, og at hun var uskyldig i barnets død. Hun ville have sendt bud efter skrinet, men så snart hun var gået i land, stjal søfolkene det. Kongebrevet havde trods alt ikke udtalt nogen dom over hende. Hun måtte derfor være kvit og fri, indtil hun ved syn kunne overbevises om noget ulovligt.

Jens Christoffersen forsøgte altså at påvise, at situationen på skibet gjorde det utilladeligt at benytte denne paragraf mod hende. Hun havde intet valg i den givne situation. I stedet krævede han bevis for et forsætligt drab. Det synes at fremgå af sagen, at Anders Rasmussen allerede inden henvendelsen til kongen den 19. marts havde

forsøgt at indstævne bådsfolkene til vidneafleggelse, men da alle skulle aflægge forklaring for deres eget værneting, skulle stævningerne udgå til Nørre herred, Lisberg herred, Hevingholm birk og Københavns byting. Det ville have været en langsommelig og kostbar affære for Anders Rasmussen. Måske det var i erkendelse heraf, at han fik udvirket påbudet til Gessingholms ejere om at rejse tiltale.

Da Boel Jensdatter havde aflagt tilståelse, bortfaldt al videre krav til vidnebevis. Retssagen blev derved mindre bekostelig. Det fremgik dog af Hans Hansens skrivelse til herredstinget den 18. maj om en hurtig afgørelse, at herredsfoged Peter Sørensen selv med nogle sandemænd havde synet barnet og skrinet i Fjellerup kirke. Men resultatet af synet er ikke blevet fremlagt som tingsvidne på tinget. Atter måske fordi det var anset for overflødigt efter Boel Jensdatters tilståelse.

Herredsfogeden udmeldte da i.h.t. Christian den III's reces 7 domsmænd, som skulle pådømme sagen sammen med ham den 18. maj. De besluttede:

»at ej så hastig, og inden vinderne kom under forsegling, i denne sag kende kunne, men optog denem sagen til doms til næste ting herefter«.

Da leverede godsforvalter Hans Hansen er langt indlæg, hvor han indtrængende bad om at få endelig dom samme dag, da Boel havde tilstået og var blevet fremstillet og skarpretteren med hende. I modsat fald måtte han overlevere fangen til retten, som så måtte svare for hende og hendes gerninger. Man påhørte derefter Jens Christoffersens tidligere anførte forsvarstale, men derefter blev dommen afsagt. Herredsfogeden og de 7 domsmænd fulgte i hovedsagen anklagerens påstand:

»Vide vi ikke rettere herudi at kunne kende, end at hun jo bør straffes på hendes hals, med mindre den høje øvrighed vil hende benåde«.

Dommen var dog formildet, for så vidt den ikke indeholdt påbud om, at hendes hoved skulle sættes på en stage. Dette var væsentligt for hendes salighed.

HENRETTELSEN

Nok havde godsforvalteren bedt om endelig dom, men herredsfogeden åbnede alligevel op for benådningmuligheden, som han *kunne* efter Christians den IV's reces af 1643. Men det var først med reskript af 28. maj 1735, at det blev påbudt, at alle dødsdomme *skulle* indsendes til Dansk Kancelli, så kongen kunne tage endelig stilling til eksekutionen.

Endelig kan det forekomme mærkeligt, at underrettsdommen ikke skulle appelleres til landstinget inden eksekutionen, men denne sikkerhedsforanstaltning er blevet fastslået med Danske lov I—24—51 i trolddoms- og drabs-sager. Der henvises ganske vist i Sechers kommenterede udgave til Kalundborgrecessen af 21. november 1576 som forlæg for denne paragraf, men denne omfatter kun dødsdomme i trolddoms-sager. Underretterne har således før Danske lov været beføjet til at lade deres dødsdomme eksekvere uden appel til landstinget, med mindre det drejede sig om en trolddomssag.

Skarprefteren var da også allerede hentet fra Randers og var tilstede på tinget den 18. maj. Godsforvalteren havde også tilsagt sognepræsten i Fjellerup, Niels Christensen, til at møde på Nørre herreds ting fredag den 18. maj kl. 10 slet for »at trøste den bedrøvede og mistrøstige fange af Guds ord«. Han lovede at komme, men forventede også, at den præst, der havde givet hende alterets sakramente, ville være til stede. Godsforvalteren havde altså efterkommet påbudet om at tilbyde fangen alterets sakramente.

Alt var således klar til eksekution, når dommen faldt. Og man har hverken afventet kongens eller landsdommerens ord. For i et brev af 24. maj fra godsejer Morten Schinkel til forvalter Hans Hansen omtales Boel Jensdatter som den henrettede kvinde. Da der heller ikke anføres udgifter til skarprefterens ophold på stedet, må henrettelsen have fundet sted umiddelbart efter domsafsigelsen. Skarprefterens takst for selve afhugningen var ifølge det bevarede regnskab 12 rdl. Ifølge det senere bødeltakstreglement af 8. marts 1698 blev taksten for at afhugge et hoved med sværd sat til 10 rdl., men med økse kun 8 rdl., da det var en simplere — men også sikrere metode.

KAMPEN OM DET DØDE LEGEME

Som kampen havde stået om, hvem der skulle rejse sigtelsen mod Boel Jensdatter, sådan stod den nu om, hvad der skulle ske med den henrettede kvindes korpus. Det var kommet godsejer Morten Schinkel for øre, at godsforvalter Hans Hansen på tinget havde sagt, at hendes legeme skulle føres til hen ham. Hvis det var sandt, ville Morten Schinkel gerne møde ham, så de kunne få talt ud om denne sag. Hans Hansen betoligede ham i et brev af samme dag, den 24. maj, at det aldrig havde været hans hensigt.

»Så er både Jens Simonsen (forvalteren på Vedø) og jeg Gud ske lov af bedre forstand end at skænke Eders velbyrdighed et dødt legeme, som jorden tjente bedst.

Gud forlade den, som sligt for Eders velbyrdighed haver angivet.«

Vi ved ikke, hvor Boel Jensdatter er blevet begravet. Diskussionen mellem de to godser tyder ikke på, at hun skulle begraves på en kirkegård, selv om hendes hoved ikke

skulle sættes på en stage, som anklageren havde nedlagt påstand om. Der er ikke bevaret kirkebøger for området for denne periode. I det omhyggelige regnskab, Hans Hansen har opstillet over alle Gessingholms udgifter i forbindelse med sagen, er der ikke medtaget udgifter til begravelse eller nedgravning af liget.

KAMPEN OM OMKOSTNINGERNE

Når vi i det hele taget har så fyldigt et materiale til denne sag skyldes det, at godsforvalteren skulle gøre rede for sine omkostninger ved hele sagen. Samtidig skulle han godtgøre, at alt hvad der stod i hans magt, var sket for at vælte udgiften over på Anders Rasmussen og hans foresatte, godsejer Morten Schinkel.

Derfor førte han tingsvidner for at bevise, at Anders Rasmussen havde givet ham håndslag på at betale alle udgifter i forbindelse med Boel Jensdatters ophold i tårnet på Gessingholm. Christensen Olufsen fra Fjellerup mødte på godsejer Schinkels vegne på herredstinget den 18. maj og spurgte Hans Hansen, om han havde noget skriftligt bevis på dette løfte. »Og formenten han, at ingen vinder burde at udstede imod hans kgl. May's brev.« Kongen havde pålagt Gessingholm at rejse denne sigtelse og dermed også afholde omkostningerne. Det var en del af godsejernes øvrige myndighed. Mod en enevældig konges påbud førte man ikke retssag!

Der var således lagt op til en ny retssag om disse omkostninger. Der er intet bevaret herom i godsarkivet. Hverken birke- eller herredstingets arkiv er bevaret fra denne tid. Sagen er heller ikke fundet i landstinget. De tre bevarede breve mellem Schinkel og Hans Hansen fra den 25. og 26. maj 1666 synes da også at pege mod et forlig. På Schinkels anmodning herom svarede Hans Hansen: »Så ønskede jeg det gerne. Thi jeg haver intet deraf uden umage og bekostning. Mens jeg tør ikke understå mig at bilægge det uden min nådige greves og herres *anden* ordre«. Og da Hans Hansen netop skulle til Holsten den følgende mandag, ville han forelægge sagen for greven.

MOTIVET HOS DE IMPLICEREDE

For nutiden kan denne historie næsten ikke læses uden et stærkt ønske om, at Boel Jensdatters liv må reddes. Al sympati samler sig om fæstehusmand Jens Christoffersen, som modigt selv forsvarede sin datter og dygtigt forsøgte at omgå hemmelighedssynspunktet og i stedet kræve bevis for forsætligheden i hendes handling. Skurken må være Anders Rasmussen og helten Hans Hansen, der længst muligt modstod presset om at rejse tiltale.

Men hvordan forholder det sig på samtidens præmisser? Skibsejerne havde pligt til at anmelde drabet. Det gjorde Niels Jensen straks til godsejeren på Gessingholm. Da forvalteren ikke var interesseret i at rejse sag, frafaldt han. Han var både som fæ-

ster og som skibsejer afhængig af godset. Den anden skibsejer fastholdt derimod. Han gik til både amtmand og konge, men han blev også bakket op af sin godsejer, Morten Schinkel til Østergaard. Denne referede sit syn på kvindens handling i et brev af 25. maj 1666 til Hans Hansen:

»Og sådan en sag, som ethvert kristent menneske, der er retsindig, den gerning bør hade. At legge vind på børn, kan nogenledes forsvares, men denem at døde bør højeligen at straffes.«

Dette barmhjertighedssynspunkt skal da nok tages for gode varer. Men det har sikkert ikke holdt ham tilbage, at der samtidig blev lagt en byrde på hans almægtige nabo, godsejer Rantzau. Han taler i samme brev om sin egen ringe øvrighedsmyndighed! Om Anders Rasmussen har haft mere personlige bevæggrunde til sin stædige kamp mod Boel Jensdatter, tillader kildematerialet ikke at afgøre.

Godsforvalter Hans Hansen var bragt i en vanskelig position. Han var blevet narret af Anders Rasmussen til at låne ham tårn og lænker til Boel Jensdatter for derefter ved kongebrev at få pålagt at føre retssag mod fangen, bl.a. netop med den begrundelse, at hun befandt sig på Gessingholm. Retsagen medførte et stort indhug i hans gods-kasse — 76 rdl 42 sk — som han skulle gøre rede for over for godsejeren. Hvis denne fandt, at han selv var skyld i udgiften ved uforsigtighed eller lignende, kunne han risikere at blive pålagt at betale udgiften af egen lomme. Det var de barske vilkår for en godsforvalter. Derfor denne omhyggelighed med at holde grev Rantzau underrettet om sagens gang. Derfor hans interesse i at erhverve en hurtig dom over Boel Jensdatter, så omkostningerne blev lavest mulige. Derfor pressede han herredsfogden og de 7 domsmænd til at afsige en endelig dom samme dag. Derfor kunne han ikke afvente hverken appel eller indberetning til kongen. Derfor hans omhyggelighed med at sikre tingsvidner om alt, hvad der var foregået på herredstinget.

Godsejersystemet kunne godt lade nåde gå for ret og undlade at forfølge en ulykkelig sag som denne. Samme nådesynspunkt, som lå bag mange kongelige afgørelser, blev også opfattet som en del af godsejerens beføjelser inden for hans magtområde. I samme retning trak, at pligten til sigt betød udgifter, som i Boel Jensdatters sag ikke blev opvejet af noget sagefald. Når godsejeren af kongen fik pålagt at anlægge sag, kunne han ikke undslå sig. Men sagen måtte udføres billigst muligt. Retssikkerheden måtte vige af hensyn til godsregnskaberne. Dommen kunne — som herredsfogden lagde op til - have været indbragt for kongen. Det var dog ikke påbudt i loven. Og der eksisterede før Danske lov intet påbud om appel af dødsdomme i en sag som Boel Jensdatters. Som undersøgelsen af en række lignende sager i det 18. århundrede har vist, ville end ikke Danske lov have reddet hende. Den kunne højst have bevirket mildere omstændigheder ved eksekutionen — og det havde herredsfogden og de syv domsmænd allerede gjort i deres domsafsigelse. Boels Jensdatters hovede blev ikke sat på en stage.